

## Stari i novi svijet

Leon C. Fulcher

Victoria University of Wellington  
Department of Applied Social Sciences  
Prevela: Antonija Žižak

### Uvod

Upućen mi je poziv da temi »Promjenljivost skrbi u promjenljivom svijetu« pridonosim analizirajući razvoj i promjene domskog tretmana, odgoja i skrbi kroz proteklih dvadesetak godina, kako u Starom tako i u Novom svijetu. Izuzetna je čast biti pozvan u Glasgow, a isto- vreme i susresti se, bar na kratko vrijeme, sa starim prijateljima iz Škotske – djelatnicima Barnardosa i Sveučilišta Stirling. U središtu mog istraživačkog i poučavateljskog posla u Škotskoj bila je edukacija socijalnih radnika za rad u institucijama koje pružaju domski i poludnevni odgoj i tretman. Interes za ta područja prisutan je i u mojoj sadašnjoj ulozi, uz proširenje na socijalni rad sa domaćim stanovništvom Južnog Pacifika i obiteljima imigranata porijeklom iz Starog svijeta koji sada žive u Novom svijetu.

Petnaestogodišnje iskustvo u Škotskoj omogućilo mi je da kao sjevernjak, pridošlica, učim kako o Starom svijetu Europe tako i o *whakapapa* (na jeziku Maora to znači genetsko nasljeđe), što me povezalno s Norveškom i Schleswig-Holstein dijelom Europe. Tijekom studiranja u Europi naučio sam da je domska skrb i odgoj bitno obilježje društvene pomoći djeci još od srednjeg vijeka, a možda i ranije. Desetljeće iskustva na Novom Zelandu ponudilo mi je nove izazove, a tvrdim da je jedan od najvažnijih bila monetarna i ekonomska reforma. Drugi je važan izazov došao iz usta domaćeg stanovništva koje traži da samo odlučuje o domskom odgoju i skrbi za svoju djecu u skladu sa svojom europskom tradicijom ali i načinom mišljenja Novog svijeta (Puao-te-Ata-tu, 1986).

Skrb za djecu i obitelj u Novom svijetu, posebice na južnoj hemisferi, dio je kolonijalne povijesti koja je nekritički prenosila i nametala strane institucionalne modele u kulturnu tradiciju domorodaca koji su živjeli na području Novog svijeta. Seed (1973) pruža dokaze da se isti kolonijalni proces prije jednog i pol stoljeća pojavio i u Škotskoj kad je sustav industrijskih škola bio zamijenjen modelom specijalnih škola. Te kolonijalne strukture, među kojima domska skrb i odgoj zauzimaju značajno mjesto, bili su neuspješni pokušaj asimilacije djece i mladeži na početku devetnaestog stoljeća. Sve se to promijenilo ili se mijenja s deinstitucionalizacijom koja je tijesno povezana s dekolonizacijom u Novom svijetu južne hemisfere.

Zadatak je ovog rada prikazivanje stanja u domskom odgoju, skrbi i tretmanu te naglašavanje nekih aspekata bitnih za unapređenje kvalitete domskog odgoja, odnosno odgoja u grupama i zajednicama, putem adekvatnog izbora i primjene tih oblika pomoći i unapređenja njihove kvalitete. Da bi se to postiglo, u tekstu što slijedi primijenjen je komparativni model predstavljen u knjizi »*Odgoj i skrb u grupi: Modeli i problemi*« (Ainsworth i Fulcher, 1981) i revidiran nešto kasnije (Fulcher, 1983) s namjerom da se osvijetli dvanaest aspekata promijenjene skrbi, odgoja i tretmana u svijetu koji se mijenja. Te komparativne varijable uključuju:

1. Odredbe i fokus socijalne politike
2. Položaj i fizičke uvjete institucija
3. Broj i osposobljenost stručnih djelatnika
4. Načine korištenja vremena i aktivnosti
5. Prijem i otpust djece
6. Socijalne navike i sankcije
7. Socijalnu klimu institucije
8. Povezanost s obitelji, školom i lokalnom zajednicom
9. Kriterije korištene za stjecanje uvida u izvedbu i evaluaciju programa
10. Teorijske ili ideološke odrednice
11. Faktor cijene usluga skrbi i odgoja
12. Organizacijske promjene izvan ustanove

U tekstu što slijedi svaka varijabla osvjetljava sličnosti i razlike domske skrbi, odgoja i tretmana djece i mladih ljudi, u »Starim i Novim svjetovima« koje sam upoznao. Hansen (1988) nudi drugačiji set kategorija domskog pristupa koncentriranih oko direktnog rada s djecom, indirektnog rada, planiranja i administrativne djelatnosti. I taj pristup omogućava stvaranje značajnih smjernica za komparativnu studiju institucionalnog odgoja i skrbi. Istovremeno, postoji nada da će osvjetljavanje svake varijable pridonijeti rasvjetljavanju njenog utjecaja na praksu i realizaciju domske skrbi i odgoja (Davies i Knapp, 1981). Kao jedan od upravitelja Weir House – studentskog doma s 260 ležajeva za sedamnaestogodišnje i osamnaestogodišnje bruce, posljednjih desetak godina kroz osobno sam iskustvo spoznao kako je svaka vari-

jabla značajna za postizanje standarda kvalitete smještaja, skrbi i odgoja mladih ljudi (Casson i George, 1994).

### **Prva komparativna varijabla: Odredbe i fokus socijalne politike**

Ta se varijabla odnosi na zakonske odredbe o skrbi, odgoju i tretmanu te usluge iz tog područja. Do neke mjere ona određuje koja djeca i mladi ljudi u pojedinoj državi mogu biti upućeni u institucionalni smještaj. Također određuje je li institucionalni smještaj dobrovoljan (kao, na primjer, u institucijama u kojima su djeca i obitelj aktivno uključeni u program) ili pak nedobrovoljan (kao, na primjer, u institucijama za maloljetne delinkvente). Tom se varijablom također objašnjava jesu li usluge domskog smještaja omogućene i organizirane od strane države, volonterske neprofitne organizacije, državne zaklade ili pak privatne, na profit usmjerene zaklade. Ta varijabla objašnjava zakonsku i profesionalnu snagu prava i moći interveniranja u život djeteta i obitelji.

Komparativno izučavanje institucionalnog smještaja u Starom i Novom svijetu ukazuje na značajne razlike u samoj prirodi tog smještaja i u mogućnostima smještavanja djece i mladih. Kao što je konstatirano ranije (Fulcher i Ainsworth, 1994) glavne zakonske i socijalno političke promjene rezultirale su promjenama u oblicima odgoja, zaštite i skrbi djece pa su odredbe i fokus pomoći sada utemeljene na šest praktičnih ideologija i to: *normalizaciji, deinstitucionalizaciji, integraciji, korištenju najniže razine ograničenja u okruženju, minimalnim intervencijama i različitosti*. To znači da i u Starom i u Novom svijetu djeca smještena u domske uvijete imaju vrlo specifične potrebe. Srećom, to također znači da je veliki broj djece koja su inače smještena u različite tipove domova danas smješten na puno prikladnije načine kao što je život s članovima šire obitelji, hraniteljskim obiteljima ili u malim stambenim zajednicama u svojoj lokalnoj zajednici. No, bez obzira na to, potreba za institucionalnim smještajem djece i mladih u oba svijeta ostaje i sada, kada obzirom na cjelokupnu povijest ima najmanje djece u institucionalnim smještajima.

Odredbe i fokus socijalne politike danas su više nego ikad ranije uvjetovane gospodarskim čimbenicima. Nesumnjivo je upravo cijena institucionalnog smještaja u različitim tipovima ustanova utjecala na njihovo oblikovanje i preoblikovanje u smislu u kojem danas djeluju i u Starom i u Novom svijetu. Monetarna gospodarska politika promovirana je s obje strane Atlantika sedamdesetih i osamdesetih godina ovog stoljeća, dok na južnoj hemisferi zemljine kugle postaje utjecajna tek desetljeće kasnije. Zanimljivo je napomenuti kako su kolonijalne strukture, kao što je engleska internatska škola, specijalne škole i odgojni zavodi, bile uvezene u druge dijelove Commonwealtha gdje su opstale kroz više od jednog stoljeća kao najznačajnije forme institucionalnog smještaja i pomoći djeci i mladima. I dok su ostaci sustava specijalnih škola i odgojnih zavoda značajno izmijenjeni, engleske internatske škole još uvijek mogu naći svoje ekvivalente u mnogim dijelovima Novog svijeta. Te specijalizirane forme institucionalnog smještaja, odgoja i školovanja bile su izuzetno uspješne u pripremanju vladajuće elite na kojoj sada počiva svaka nacija Commonwealtha.

Stoga ne iznenađuje da je pedesetih godina ovog stoljeća kroz viziju Curtis komiteta u Novi Zeland uvežena i ideja obiteljskih domova i da mreža takozvanih »obiteljskih domova« djeluje i danas. Odredbe o koncepciji tih obiteljskih domova unijele su nedoumice u razvoj koncepcije hraniteljstva na Novom Zelandu budući su se sve do nedavno te dvije forme socijalne skrbi smatrale jednom te istom. U zemlju koja se ponosila ostvarenjem božanske vizije europske utopije, uvožena je svaka nova faza razvoja socijalno političke reforme poslijeratne Britanije. 1984. ta je verzija poboljšana i oplemenjena te postaje jednom od najdorađenijih primjera socijalne države u cijelom svijetu. Međutim, kvaliteta praktične realizacije zaostajala je značajno iza prakse Starog svijeta. Do sredine osamdesetih godina ovog stoljeća institucije za domsku skrb i odgoj osnovane po modelu engleskih specijalnih škola i odgojnih zavoda, bile su neproporcionalno prepune djece domorođackog porijekla, djece iz nacionalnih manjina te djece iz grupacija stanovništva s nižim socio-gospodarskim statusom (Puao-te-Ata-tu, 1986).

Moja istraživanja potvrđuju nalaze Lorraine Fox-Hardnig (1991, 1996) koja je dokazala kako se promjene u odredbama socijalne politike o skrbi za djecu odražavaju na promjene u političkim i stručnim stavovima prema djeci te u promjenama pristupa o odgovornosti obitelji za dijete. Socijalne, političke i ekonomske promjene poduzete u Novom svijetu tijekom posljednjeg desetljeća bile su radikalnije od revolucionarnih promjena u Starom svijetu na početku stoljeća. U Novom svijetu revolucije nisu tako »krvave«, mada je to zapravo diskutabilno, no efekti transformacija u socijalnoj sferi neizmjerni su. Veselimo se što ćemo na ovoj internacionalnoj konferenciji pod nazivom »Stvarnosti i snovi« saznati nešto o promjenama u skrbi za djecu u Istočnoj Europi, Aziji, Africi i Južnoj Americi. U nekadašnjim kolonijama Starog svijeta na Južnom Pacifiku, osjetljivost društva i kvaliteta skrbi prečesto su samo retoričko pitanje, a zapravo se radi o značajnom smanjenju troškova za socijalnu skrb i o ne-interveniranju u živote djece i obitelji (Fulcher i Ainsworth, 1994).

### **Druge komparativna varijabla: Položaj i fizički uvjeti institucija**

U svijetu koji se mijenja vidljive su i promjene u tipu prostora u kojem se odvija domska, odnosno grupna skrb, odgoj i tretman. Jedna od mogućih generalizacija sadržana je u iskazu da su suvremene institucije puno rjeđe smještene na izoliranim područjima, mada gotovo u svakoj zemlji postoje iznimke. Institucije domskog smještaja koje su preživjele najvjerojatnije su smještene tako da budu dostupne što većem broju obitelji, stručnjaka i širem krugu pomagača. Troškovi prijevoza postali su jednim od najutjecajnijih faktora što odlučuju o tome gdje će biti smještene ustanove za domsku skrb, odgoj i tretman djece i mladih.

Druge bitna generalizacija je da su danas ustanove za institucionalni smještaj djece i mladih daleko manje. Dječja sela još se uvijek mogu naći u Novom svijetu, bilo kao ideja devetnaestog stoljeća ostvarena kroz engleska »Barnardos sela« u Essexu, Škotske »Quarries domove« ili SOS dječja sela razasuta diljem zemalja u razvoju. Na drugim ćemo mjestima naći skandinavske primjere »tera-

peutskih sela« u kojima je usavršavan koncept terapeutske zajednice i grupnog života s populacijom djece i mladih s posebnim potrebama. Međutim, suština tih sela promijenila se ili se u nekim dijelovima Novog svijeta još uvijek mijenja. Pitanja »tko plaća« i »koliko plaća« preoblikovala su institucionalne i poluinstitucionalne programe za djecu u Novom svijetu.

Po cijelom Novom svijetu moguće je vidjeti različite ustanove građene »namjenski«, ali s pogrešnom namjerom; kod njih se vrlo brzo događa da prostor počne kontrolirati ljude (Maler, 1987). Prostori izgrađeni u ranijim desetljećima pokazali su se teškima za preuređenje u ustanove u kojima se pristup djeci i obitelji promijenio. To znači da današnje ustanove za institucionalni smještaj djece djeluju u adaptiranim prostorima. Bez obzira jesu li smještene u preuređenim prostorima ranijih ustanova za djecu ili prostorima što su imali drugu, uglavnom komercijalnu svrhu, današnje su ustanove za domski smještaj djece manje prepoznatljive u lokalnim zajednicama. Ideja da djeca pod skrbi ne smiju živjeti u uvjetima koji bi ih diskriminirali od njihovih vršnjaka s ulice, danas je široko prihvaćena i ostvarena. Daleko je manje katanaca na vratima što znači da se o faktoru sigurnosti vodi računa na drukčiji način.

Drugi programi kao što su na primjer izviđači, različite aktivnosti izvan ustanove ili pak novozelandski jedriličarski program pod nazivom »Duh avanturizma« koriste ovladavanje prirodnim, životnim vještinama i sposobnošću življenja s grupom i u grupi, u svrhu unapređenja pojedinčevog osobnog razvoja. Slični programi postoje u Novom svijetu i za djecu i mladež domorodačkog stanovništva. Tako je, na primjer, program revitalizacije Maori jezika poznat pod nazivom »Kahanga reo« (u doslovnom prijevodu to znači »jezično gnijezdo«) utemeljen na korištenju elemenata obiteljskog života kao aktivnog posrednika u učenju jezika. Promijenjena skrb u svijetu koji se mijenja zapravo znači da znanja donesena kolonizacijom i znanja domorodaca moraju biti ujedinjena kako bi se iznašle suvremene forme života djece i obitelji u južnopacifičkim zajednicama. Slične promjene moguće je naći u Kanadi, Sjedinjenim Državama Amerike, Australiji, Južnoj Americi, a svaka od njih uvjetovana je različitim kulturama, što onda rezultira ne samo različitim uvjetima u kojima se skrb organizira nego i različitim sadržajima i načinima pružanja skrbi.

### **Treća komparativna varijabla: Broj i osposobljenost stručnih djelatnika**

Trebalo bi uzeti u obzir ukupni broj osoba uposlenih u području institucionalne skrbi, odgoja i tretmana djece i mladih te istražiti njihovo obrazovanje, titule, uloge, različite statuse, te različite turnuse i načine na koje ti djelatnici rade u toku dana, tjedna ili mjeseca. U analiziranju ove komparativne varijable raspored rada djelatnika još uvijek je najvažniji izvor podataka. Taj izvor podataka uvijek je na dispoziciji u većini ustanova ovog tipa širom svijeta. Najuočljiviji raspored rada djelatnika još uvijek je kombinacija djelatnika što žive u ustanovi i onih što dolaze dnevno kao pojačanje, ili timski rad po načelu rotacije, pri čemu mala skupina djelatnika dijeli dnevne, večernje i noćne radne zadatke putem tjednog ili mjesečnog rasporeda rada.

Generalno govoreći, s tendencijom smanjivanja ustanova i u Novom i u Starom svijetu, sve je manji broj djelatnika. U tom su smislu internatske škole značajan izuzetak od ovog pravila. Kroz specijalizaciju i razvijanje prestižne sheme izmjene usluga volontera, postiže se danas sudjelovanje većeg broja djelatnika u odgoju nego ikad prije. Izvjesno je i postojanje većeg broja profesionalnih davatelja usluga u zajednici pa je ustanovama za institucionalni smještaj djece omogućeno ugovorno vezivanje s tim davateljima usluga glede specijalističkih oblika pomoći. Ranije su usluge uglavnom bile centralizirane u velikim institucijama. »Skrb u zajednici« bar na teoretskoj razini znači da su ustanove za skrb, odgoj i tretman bolje raspoređene unutar zajednica tako da postaju dostupne ne samo većem broju nego i raznolikijim korisnicima, pa i onima kojima treba institucionalni smještaj.

Ponuda ugovornih usluga nije uvijek i svugdje osigurana, ali specijalistička stručna pomoć djeci u institucionalnom smještaju uglavnom je dostupna.

Cijena smještaja važna je odrednica kvalitete. Međutim, za održavanje razine kvalitete jednako je značajna sposobnost stručnih djelatnika za blisku suradnju, dijeljenje zajedničkih vizija prakse kvalitetne skrbi i odgoja te pretakanje te vizije u praktičnu djelatnost (Casson i George, 1994). Žalosna je činjenica da što više kvalitativnih podataka imamo o institucionalnom smještaju, kako u Novom tako i u Starom svijetu, tim prije možemo zaključiti kako je timski rad na tom području bio i ostao »stalno otkrivanje tople vode«. Dužina staža u timu nije uvijek pokazatelj kvalitetne timske suradnje (Fulcher, 1983; Burford, 1990), mada duljina zajedničkog rada u istoj radnoj grupi igra značajnu ulogu u određivanju kvalitete usluga pruženih djeci.

Omjer utjecaja djelatnika muškog i ženskog spola, popraćen životnim iskustvom djece i mladih ljudi glede odnosa s osobama različitog spola, također je jedna od vrlo utjecajnih odrednica timskog rada u ustanovama za institucionalni smještaj djece (Fulcher, 1991). Svi koji stalno oslušuju upite tipa »Tko je dežurni noćas?« mogu potvrditi važnost ove komparativne varijable za postizanje i održanje standarda kvalitete u tim ustanovama. U Novom svijetu u kojem ja živim, sve je aktualnije pitanje »Tko skrbi za skrbnike – Tko pomaže pomagačima?«. Na žalost, odgovor je prečesto »nema takvih« (Opie, 1992).

### **Četvrta komparativna varijabla: Načini korištenja vremena i aktivnosti**

Veliko značenje pri uspostavljanju i održavanju dnevnog i tjednog ritma ima raspored vremena i aktivnosti, u svrhu stvaranja uvjeta za razvoj djeteta (Maier, 1979). Koristeći predložak »Raspored vremena i aktivnosti« izrađen na Sveučilištu Stirling između 1976. i 1986., studenti su proveli promatranja u ustanovama s ciljem utvrđivanja dnevnih i tjednih rutina, razlika u korištenim aktivnostima tijekom tjedna i vikenda, značajnih prijelaznih razdoblja tijekom dana i tjedna, utvrđivanja kada su određene aktivnosti značajne za grupni život određene ustanove. Raspored vremena i aktivnosti može se vrlo uspješno koristiti za stvaranje »okvira« svih događaja uključenih u život djece i mladih ljudi u domskom smještaju. Svaki mladi čovjek koji je dulje vrijeme živio u domu izuzetno dobro zna da odgajnici UVIJEK znaju

više o događanjima u domu kroz 168 tjednih sati nego bilo koji djelatnik ustanove, osim možda u rano jutro kad nitko od odgajnika ne želi ustati iz kreveta.

Ukoliko je osmišljeno korištenje vremena i aktivnosti jedan od ključnih elemenata kvalitetnog domskog odgoja, skrbi i tretmana, tada početna točka pri evaluiranju programa takve ustanove treba biti pitanje »Koji se oblici korištenja vremena i aktivnosti u toj ustanovi ponavljaju i kako to pomaže ostvarenju zacrtanih ciljeva odgoja, skrbi i tretmana?«

Predložak »Rasporeda vremena i aktivnosti« ovdje je predstavljen zbog svoje praktične vrijednosti kako za odgajatelje, tako i za voditelje ustanova i istraživače u području institucionalnog smještaja djece i mladih.

### Formalni i neformalni načini korištenja vremena i aktivnosti

*Svrha:* Identificirati i prikazati vrijeme i aktivnosti u jednoj ustanovi. (Vrijeme se odnosi na maksimalni broj tjednih sati izravnog rada djelatnika s odgajanicima; Aktivnosti se odnose na sve aktivnosti djelatnika i odgajnika koje su u skladu s ciljevima djelatnosti ustanove.)

*Materijal:* raspored rada, milimetarski papir, ravnalo, olovka, crna kemijska olovka i raspored aktivnosti (ukoliko postoji).

#### Procedura:

1. Pripremiti sedmodnevni kalendar podijeljen na 24-satna razdoblja. Za svaku ustanovu treba istaknuti ona vremenska razdoblja kada je ustanova zatvorena.
2. Identificirati vremenska razdoblja tijekom dana, ili vrijeme otvaranja i zatvaranja za dnevne centre.
3. Identificirati vrijeme objeda, nastave, učenja, rada, rekreacije i kućnih poslova.
4. Identificirati sve ostale strukturirane aktivnosti za koje se očekuje da u njima odgajnik svakodnevno sudjeluje.
5. Identificirati svo slobodno vrijeme i vrijeme koje se može koristiti za druge programe.
6. Identificirati sve vremenska razdoblja.
7. Identificirati vremenska razdoblja kada se djelatnici mijenjaju, koliko djelatnika radi u kojem vremenskom razdoblju, te koliko djelatnika tijekom 168 satnog radnog tjedna skrbi i pomaže djeci.

Podaci prikupljeni primjenom Rasporeda vremena i aktivnosti mogu se koristiti za unapređivanje kvalitete skrbi odgoja i tretmana u svakoj ustanovi. Jedno od bitnih obilježja što će na taj način biti posebno dobro osvijetljeno je do koje mjere *raspored rada djelatnika utječe na djelatnost izvedbe programa*, odnosno kako *specifični individualni programi rada za pojedinu djecu utječu na pregrupiranje djelatnika u ustanovi*. Drugo bitno obilježje koje će se na taj način osvijetliti je kako su i u kojoj mjeri *prijelazna razdoblja*, kao što su početak i kraj nastave, vrijeme nakon obroka, početak i kraj vikenda, *predvidljivo krizno vrijeme za djecu i mlade iz institucionalnog smještaja*. Raspored vremena i aktivnosti se također vrlo uspješno koristi pri *osposobljavanju djelatnika ili pak analizi i rekonstrukciji događaja u ustanovi koji imaju šansu razviti se u velike krizne situacije*, kao što su na primjer bjegovi, krađe, napadi ili pak pokušaji samouboj-

stva. Isti se profil može koristiti kako bi se *unijela nova energija u život ustanove* kada se svi žale na dosadu. Istraživačima je dano *metodološko sredstvo kojim je moguće prikupiti komparativno valjane podatke neophodne pri evaluaciji rezultata* institucionalnog smještaja, skrbi, odgoja i tretmana.

### Peta komparativna varijabla: Prijem i otpust djece

Ovdje je pozornost koncentrirana na dolazak novog odgajnika u ustanovu, njegovo prihvaćanje, i odlazak iz ustanove. Moja putovanja Starim i Novim svijetom dovela su me do spoznaje da je to područje još uvijek podcijenjen dio prakse i to iz nekoliko razloga, a prvenstveno velike emocionalnosti i izoliranosti što prate dolazak i odlazak djeteta u domski smještaj. Neizmjerljivo velika količina individualnog i timskog truda i požrtvornosti traži se od djelatnika kako bi uspostavili kontakt i odnos s novopridošlim, prestrašenim, zabrinutim i usamljenim djetetom. Kako je u većini ustanova promjena stručnih djelatnika izuzetno česta, najveći dio stručnih voditelja i ravnatelja ustanova ima i previše posla »održavajući pogon u pokretu« te se propušta mogućnost skrbi za osobnost djeteta od prve »zlatne minute« kad dijete stigne u ustanovu.

Oni programi, i u Novom i u Starom svijetu, koji su ovoj varijabli dali potrebnu pažnju i pristupili planski, pokazuju stalni rast kvalitete skrbi i odgoja u domskim uvjetima. Već odavno je poznato kako su rituali prijema novih članova bitni elementi kvalitete života za novopridošle odgajnike (među ostalima o tome su pisali Polsky, 1962; Roth, 1963). Ritualni inicijacije ili uvođenja u grupni život koji su proaktivni i dovoljno osjetljivi za individualne razvojne potrebe svakog djeteta ključni su element svih uspješnih društvenih intervencija. Običaji vezani uz različite razvojne faze, na primjer polazak u školu, maturalne ceremonije, obredi oko završavanja nekih životno važnih situacija ili pak obredi izгона, pogrebni obredi, značajna su obilježja grupnog života u bilo kojoj kulturi. Stoga su *rituali odnosa* između odgajatelja i djece te između odgajatelja i obitelji okosnica promjena koje se trebaju desiti. Izuzetno je teško nadati se da će lekcija o važnosti prijema i otpusta te važnosti odnosa s djecom i mladim ljudima biti naučena samo nagomilavanjem praktične mudrosti u proteklih pola stoljeća. U Novom svijetu u kojem ja živim, mnogi stručni djelatnici na žalost uče na takav, težak način, bez pomoći edukacija. Bojim se da bi to mogao biti slučaj i na mnogim drugim mjestima u svijetu.

### Šesta komparativna varijabla: Socijalne navike i sankcije

Socijalne navike su uobičajeni, očekivani načini ponašanja odgajnika i djelatnika. Promatrajući djecu i djelatnike u zajedničkim i odvojenim aktivnostima moguće je ustanoviti postojanje privatnih i javnih navika. Odnos između djelatnika i odgajnika u ustanovama za domski smještaj, skrb i odgoj predmet je istraživanja još od Drugog svjetskog rata (Ainsworth i Fulcher, 1981; Fulcher i Ainsworth, 1985). Nalazi tih istraživanja stalno upućuju

na važnost dimenzija javno-privatno; otkriveno-prikriveno u životu grupa u institucionalnom smještaju.

Pri razmatranju sankcija u obzir treba uzeti pravila ili zakonske norme koje omeđuju prostor ponašanja očekivanih od svakog odgajnika, ali i sankcija koje se primjenjuju kao kazna u slučajevima neposlušnosti. Sankcije imaju svrhu podsjećanja odgajnika da slijede pravila, a ta se funkcija naročito ostvaruje onda kad se sankcionira neko posebno područje. Sankcije su uvijek povezane s gospodarskim ili političkim djelovanjem autoriteta i to kroz poticanje ili kažnjavanje pojedinaca ili grupa u smjeru konformiranja s određenim normama ponašanja. Naglasak je pritom na socijalnom radu i metodama socijalne kontrole što leže u osnovi grupnog načina života i u osnovi kvalitetnog domskog odgoja, skrbi i smještaja (Davis i Knapp, 1981).

Zadovoljstvo je konstatirati da se neke sankcije koriste 60-ih i 70-ih, pa čak i 80-ih godina u domovima za djecu i mladež, kao što su na primjer sobe za izolaciju i fizičko obuzdavanje zatvaranjem, više ne koriste tako masovno. Domovi specifičnih profila još uvijek se tjedno ili mjesečno susreću sa situacijama koje zahtijevaju fizičko obuzdavanje. No takve su procedure sada, u ovom promjenljivom svijetu u kojem živimo, puno pažljivije regulirane kroz zakone i pravilnike, za što je potrebno zahvaliti pojedincima i organizacijama, kakva je na primjer Who Cares? iz Škotske, koje se svesrdno zalažu za ostvarenje dječjih prava djece u domovima. Ova i slične organizacije učinile su mnogo na identificiranju i iskorjenjivanju fizičkog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja djece u institucionalnom smještaju. Jedan od najboljih dokaza moći domskog okruženja u formiranju ponašanja i unapređenju kvalitete usluga za djecu i obitelji u potrebi, jest sposobnost tih ustanova da sankcioniraju zlostavljanje i zanemarivanje djece.

### **Sedma komparativna varijabla: Socijalna klima u domu**

U odnosu na druge varijable ova je daleko apstraktnija i u mnogim stvarima teže odrediva od drugih. Međutim, ona je ugrađena u iskustvo svakog odgajatelja ili voditelja koji »sluša« puls grupe opazajući vrlo suptilne indikatore socijalne klime koja prožima dom u cjelini i pojedine grupe. Maler (1979) to naziva »ritmom skrbi i odgoja« a Moos (1976:330-331) opisuje socijalnu klimu kao socijalni konstrukt koji reprezentira nešto od »osobnosti doma« i stvara metodologiju za njeno mjerenje. Ta se metodologija sada primjenjuje, ili bi se trebala primjenjivati, širom Novog i Starog svijeta pri evaluiranju rezultata domske skrbi, odgoja i tretmana.

Unutar socijalne klime *dimenzija odnosa* osvjetljava stupanj do kojeg su pojedinci uključeni u okruženje, stupanj do kojeg jedni druge podržavaju i pomažu te stupanj spontanosti i otvorenosti među članovima neke zajednice. *Dimenzija osobnog razvoja* osvjetljava razvoj, rast i napredovanje pojedinca unutar strukturiranog okruženja. Te su dimenzije različite od okruženja do okruženja oviseći o formalnim odredbama, smislu i cilju tog okruženja. *Dimenzije socijalne klime* kao što su *održanje i mijenjanje sustava* čine se konstantama unutar institucionalnih smještaja. U te dimenzije socijalne klime pripadaju aspek-

ti domskog života kao što su pravila kućnog reda, jasnoća očekivanja, stupanj kontrole, spremnost odgajnika da se odazovu na promjene.

Na žalost, još uvijek postoji tendencija preuzimanja instrumenata i metodologije za mjerenje socijalne klime razvijenih unutar jednog kulturnog konteksta, kao što su na primjer Sjeverna Amerika ili Zapadna Europa, i njihove naivne primjene u sasvim drugom kulturnom kontekstu kakvi su, na primjer, Južna Afrika, Novi Zeland ili Australija. Na taj način oni koji pokušavaju izmjeriti utjecaj domskog smještaja, skrbi i odgoja na djecu nikada ne naznače da je kultura zajednice utkana u socijalnu klimu ustanova za djecu. Različite kulture pridaju različitu važnost pojedinim dimenzijama socijalne klime, ne samo pri njenom promišljanju nego i pri mjerenju, nastojeći tako osigurati djeci socijalnu klimu skrbi, odgoja, podrške i pomoći u skladu sa svojom kulturom. Tako, na primjer, maorski koncept »*tahawairua*« u socijalnu klimu unosi elemente duhovnosti koje nije nimalo lako identificirati europskim mjerilima tog fenomena. Na tom tragu sve se veća pažnja posvećuje zahtjevima domorodačkog stanovništva Pacifika, Sjeverne i Južne Amerike te Afrike za ugradnjom tradicionalnih znanja i iskustava u praksu domskog odgoja i tretmana kako bi se nadomjestile uvežene, zapadnjačke strukture institucionalnog smještavanja djece i praksa na taj način uskladila s postojećom kulturom.

Diljem Starog i Novog svijeta prilikom promišljanja i prakticiranja usluga institucionalnog smještavanja djece i obitelji postoji stalna potreba preispitivanja važnosti kulture i potreba priznavanja utjecaja te kulture, a posebno vrijednosti koje su u nju utkane. Putujući svijetom proteklih četvrt stoljeća, došao sam do zaključka da kultura jest i stalno ostaje podcijenjen izvor kvalitetnijih rezultata na području skrbi, pomoći i podrške djeci i obiteljima. Ukratko, nema apsolutno vrijedećih standarda i mjerila kvalitete. Treba očuvati one koji su smisleni za danu kulturu. Širom svijeta znanost se neprestano posklizuje na tu intelektualnu »koru od banane«.

### **Osma komparativna varijabla: Povezanost s obitelji, školom i lokalnom zajednicom**

Čak i obično prebrojavanje i popisivanje kontakata s »onima izvan doma« na neki način može biti početna točka ove komparativne varijable. Tako dobiveni podaci mogu biti korišteni za preciznije utvrđivanje kvalitete rezultata rada s djecom i obiteljima. Već relativno dugo vremena uključenost obitelji u skrb, odgoj i tretman djeteta za vrijeme njegovog boravka u instituciji poistovjećuje se s dobrobiti djece i mladih ljudi (Burford i Casson, 1989). I mada na deklarativnoj razini ima puno primjera uključenosti obitelji u skrb, odgoj i tretman, praktična iskustva u Starom i Novom svijetu pokazuju da teorija i praksa na planu ove varijable nisu uvijek najbolje povezane. Kad jednom država intervenira u obiteljski život, a posebice ako je izbor pao na institucionalni oblik zaštite i pomoći, obitelj još uvijek mora uložiti ogroman trud kako bi ostala uključena u skrb i odgoj djeteta (Pennell i Burford, 1995). U prirodi je domskog odgoja, skrbi i tretmana da će uključenost obitelji u tretman uvijek biti para-

doksalni podsjetnik da su obiteljski uvjeti i odnosi uzrokovali smještanje u instituciju. Istovremeno, uspješno smještanje djeteta u njegovu širu obitelj može, dugoročno gledano, dati najbolje rezultate.

Ukoliko se želi osigurati kvalitetna domska skrb, odgoj i tretman za djecu i mlade ljude te izgraditi plan za daljnje, adekvatnije smještanje, nemoguće je zaobići povezivanje s formalnim obrazovanjem. Možemo se nadati da danas niti jedno dijete ne može biti primljeno na smještaj u institucionalne uvjete, makar i na vrlo kratko vrijeme, a da se ne utvrde, bilo u razgovoru s djetetom bilo s nekim od članova njegove obitelji, stupanj pismenosti, obrazovna dob, sposobnosti za učenje i komunikacijske vještine, te jesu li oni i koliko uvjetovani nekim specifičnim teškoćama tipa oštećenja sluha, govornih poteškoća ili pak problemima u učenju. Proučavanje tog aspekta domskog odgoja, skrbi i tretmana neizostavno nas dovodi u prostor interdisciplinarnih aktivnosti u kojem u fokus različitih stručnih pristupa i uloga dolaze potrebe pojedinog djeteta. Ostaje otvoreno pitanje uspijeva li se takvim fokusiranjem održati stalna kvaliteta usluga za djecu i obitelji. Nadam se da su se tijekom posljednjeg desetljeća u Starom svijetu u tom pogledu stvari unaprijedile. U mom dijelu Novog svijeta sada, 1996. godine, ne može se reći puno pozitivnoga glede povezanosti prosvjete, posebice specijalnog školstva, zdravstva i socijalne skrbi kao nositelja domskog smještaja djece i obitelji kojima je to potrebno.

Još uvijek vrijedi konstatacija da skandinavski tradicionalna praksa socijalne pedagogije i francuska tradicija pedagogije i specijalne pedagogije mogu poučiti svijet korištenju specifičnih pedagoških znanja potrebnih u radu s djecom i mladima s posebnim potrebama. Svi oni koji su zainteresirani za komparativno proučavanje skrbi za djecu i mlade s velikim će interesom pratiti razvoj te skrbi u Francuskoj i Francuskoj Polineziji budući ta stara kultura može značajno pridonijeti razvoju modela specijalnog obrazovanja i pomoći obiteljima i u Starom i u Novom svijetu. Postoje strahovi da će desno orijentirana vlada Francuske ugroziti taj dobro razvijeni sustav zaštite djece i obitelji. Taj značajni pridonos Francuske razvoju zaštite djece i obitelji čini još teže prihvatljivim nuklearna testiranja na Atolima Muraroa uz opravdanje o postojanju političkog suvereniteta Francuske nad Francuskom Polinezijom. Povezanost s lokalnom zajednicom jest temeljno pitanje uspješnog i kvalitetnog domskog smještaja. Je li ta zajednica dobrohotna, senzibilna, prihvaćajuća ili pak odbijajuća u odnosu na potrebe djece i mladih smještenih u domovima, krucijalno je za kasniju adaptaciju djeteta po izlasku iz ustanove. Međutim, u velikom broju slučajeva uključenost lokalne zajednice više je stvar stihijskog događanja nego promišljenog pristupa stručnih djelatnika ustanova za domski smještaj tom problemu.

### **Deveta komparativna varijabla: Kriteriji korišteni za stjecanje uvida u izvedbu i evaluaciju programa**

Kriteriji se najčešće nameću kao *vanjski zahtjevi* (zakonski, administrativno, ekonomski, ili po drugim obvezama) ili kao *stručna, individualna ili grupna odluka*, odnosno razvijaju se kroz praksu. Danas se od svih struč-

nih djelatnika uključenih u djelovanje unutar prostora domskog smještaja, odgoja tretmana traži evaluacija kvalitete svog rada, a to zahtijeva puno vremena i »papirnatog« posla.

Sirom svijeta moguće je pronaći kriterije u rasponu od nejasnih usporedbi djeteta ili mlade osobe kao »takve i takve« pa do jasno iskazanih pokušaja nadzora i evaluacije psihičkog razvoja i ponašajne kompetentnosti. *Duljina* boravka jedan je od izvedbenih kriterija u domskom smještaju oko kojeg su suglasni i praktičari i oni koji propisuju pravila. Tijekom protekle decenije duljina boravka djece i mladih u institucionalnom smještaju naglo se smanjuje. U nekim zemljama kao što je na primjer Novi Zeland, za maloljetne prijestupnike zakon propisuje institucionalni tretman u vremenskom rasponu od 8 do 12 tjedana i svako daljnje produljenje zahtijeva evaluaciju uspješnosti boravka i novu sudsku odluku. Iako je donekle već dokazano da je duljina boravka u instituciji važan kriterij evaluacije uspješnosti tretmana, teško se suprotstavljati dokazima koje nude autori kao što su Scull (1973) te Davis i Challis (1986) tvrdeći da je cijena koštanja domskih usluga utjecala na smanjenje duljine boravka djece u institucijama više od bilo kojeg drugog faktora.

Moje mi praktično iskustvo dokazuje da je puno lakše opisati »kvalitetan rezultat« nego ga uporno i dosljedno stvarati tijekom vremena u uvjetima institucionalnog smještaja djece. No, sada je naglasak na mjerenu rezultata, jer je to za ustanove suvremenog svijeta izuzetno važno, obzirom da o kvaliteti tih rezultata ovisi njihovo financiranje. Djeca i obitelji bi trebali imati koristi od takvog mjerenja pogotovo onda kad je kvaliteta mjerena na način koji uključuje i njih, a njihove se pojedinačne ili grupne stavove uzima ozbiljno. Veliki broj ustanova za domski smještaj koje ja poznajem propustile su se ozbiljno pozabaviti mjerenjem kvalitete svog rada pa su postale slične Jurassic Parku.

Programi se još uvijek jako razlikuju po tome donose li sve odluke djelatnici, ili pak postoji mogućnost dijeleženja odgovornosti za najvažnije odluke između djece, obitelji i stručnih djelatnika. Sugestija da neke izjave o filozofiji, ideologiji, teoretskim konceptima i vrijednosnim orijentacijama moraju biti evaluirane i preoblikovane još uvijek ima smisla. Durkinova (1994) shema procjene ponašanja nudi jednu od najpouzdanijih i najvrijednijih evaluacijskih formi za procjenu promjena ponašanja u dnevnim i tjednim interakcijama specijaliziranih institucionalnih tretmana. Iako je jezično ta shema nezgrapna i zapravo traži prevođenje na neameričku verziju engleskog jezika, Durkinov pristup ipak zavrjeđuje ozbiljnu pažnju zbog metodoloških unapređenja što ih uvodi u evaluaciju domskog tretmana.

Moos (1986) još uvijek nudi najpouzdaniji način mjerenja socijalne klime u svrhu evaluacije interakcija djece i osoblja u uvjetima institucionalnog smještaja. No, većina ustanova i u Starom i u Novom svijetu, koje ja poznajem, još uvijek se oslanja na osnovne kvalitativne podatke koje je teško kontrolirati i mjeriti na pouzdan i valjan način. Te je podatke teško uspoređivati kao ukupnu evaluaciju izvedbe programa s unaprijed postavljenim standardima i mjerama kvalitete. Ironija je sljedeća: što se više zna o praksi i istraživanju u ovom području, manje je ta praktična mudrost dostupna praktičarima »na prvoj

crti« širom svijeta. Većina odgajatelja još uvijek radi iz duše a to često dovodi do velike dušobolje, grizodušja, dušobrižništva, dušoloma, dušolova (Guttman, 1991).

### **Deseta komparativna varijabla: Teorijske ili ideološke odrednice**

Ova se varijabla odnosi na tehnička, moralna i filozofska opravdanja što ih »proizvođač« institucionalnog smještaja, odgoja i tretmana koristi objašnjavajući svoje aktivnosti »potrošačima« tog smještaja. Postoje primjeri o tome da ova varijabla utječe na kvalitetu mjerenja izvedbe programa. Opravdanje što ga mladi stručni djelatnik daje vezano uz svoj rad s djecom i mladima voditelju tima ili ustanove, sadržava pretežno osobne iskaze koji reflektiraju njegove osobne stavove i moralne vrijednosti. Također, do današnjih dana opravdanja diljem svijeta sadržavaju religiozna uvjerenja (Rudolph Steiner pristup), teoretske odrednice (modifikacija ponašanja) ili pak političku pozadinu (kibbutzim).

Izraelski autori, kao što su, primjerice, Eisikovits, Becker i Guttman (1991) pokazuju kako je ideologija kolektivizma, koja predstavlja temelje *kibbutzim* pokreta, vrlo usko povezana s odgojnom praksom što se razvija u takvim socijalnim laboratorijama sve do današnjih dana. Isto vrijedi i za vrlo uspješan novozelandski pokret *Kahanga Reo* u kojem su »gnijezda materinskog jezika« za djecu Maora i onih koji žele da njihova djeca nauče taj jezik, vođena od strane najstarijih žitelja pojedinih plemena i podržana od nacionalne organizacije *Kahanga Reo. Tikanga* (tradicionalna znanja i vrijednosti) i *kawa* (praksa) predstavljaju izuzetno značenje u životu domaćeg stanovništva u smislu *taonga* (blaga) što potječe od *tipuna* (predaka) iz davnih vremena.

Imigranti Južnog Pacifika činili su različite napore kako bi razumjeli način života domaćeg stanovništva, ali su uspostavili takvu institucionalnu strukturu koja je bila smisljena samo njima, političkoj i ekonomskoj ideologiji Starog svijeta. Sail (1996) prezentira tragičan primjer Papua Nove Gvineje u kojoj su kolonijalne vlasti, prvo Njemačke, potom Britanije i Australije sve do 1975., uspostavile zakonske i administrativne strukture koje nisu i još uvijek nemaju nikakvog smisla stanovništvu što živi u više od četiri stotine nacionalnih »mini-državica«, svaka sa svojim vlastitim jezikom. Jedini način komunikacije u toj zemlji je Pidgin English, to jest iskrivljeni engleski što je nastao kao mješavina engleskog, njemačkog i domaćeg dijalekta.

Još uvijek i u Starom i u Novom svijetu nalazimo premalo ustanova za domski smještaj koje bi o praksi što ju provode informirale putem formalnog iskaza o vrijednosnoj orijentaciji i znanju. Postojeća znanja (Philpot, 1984; Wagner, 1988; Kahan, 1989) potkrepljuju važnost obznanjivanja izjave o misiji ili izjave o cilju smještavanja u ustanovu, jer se time precizno definira i poručuje vizija skrbi (Casson i George, 1994). Puno je uobičajenije, međutim, da *informiranje o prakticiranju znanja i vrijednosne orijentacije u domovima ovisi o pojedinom djelatniku ili djelatnicima*, odnosno o tome kakvi ljudi oni jesu umjesto o onome što je propisano.

Iskustva i istraživanja pokazuju da uspješni institucionalni smještaji uključuju planiranu skrb, odgoj i tret-

man te postignuća djece i mladih u skladu s kriterijima kvalitete. Bez dobro artikulirane izjave o tome kako se planira i provodi skrb i tretman za djecu i mlade ljude, teško je nadzirati i evaluirati rezultate rada takve ustanove za domski smještaj. U eri stalne analize dobitaka iz utrošenih sredstava i mjerenja kvalitete postignutih rezultata (Knapp i Robertson, 1989), dugoročno gledano, preživjet će samo oni programi koji već sada posvećuju dovoljnu pažnju tim elementima. Ostali će izgubiti financijsku potporu i nestati s toga puta.

### **Jedanaesta komparativna varijabla: Faktor cijene koštanja usluga skrbi i odgoja**

Niti jedna druga varijabla kao cijena koštanja nije tako značajno utjecala na kvantitetu i kvalitetu domskog smještaja u Starom i Novom svijetu. Čini se da je u sadašnjem promjenljivom svijetu cijena svake pojedine stavke unutar godišnjeg obračuna troškova domskog smještaja djece i mladih najviše utjecala na promjenu oblika tog smještaja. Bez obzira promatramo li položaj djece ili mladih osoba u izbjegličkim kampovima Azije ili Afrike, ili se pitamo tko financira specijalizirane institucionalne tretmane namijenjene maloljetnim počiniteljima seksualnog zlostavljanja, odgovori su uvijek formulirani u gospodarskim terminima. Za obitelji koje su sposobne platiti specijalističke tretmane, direktno ili kroz neku vrstu osiguranja, postoje velike šanse da će dobiti najbolju stručnu pomoć koja postoji. Situacija je potpuno drukčija za one koji nisu u stanju platiti.

Novozelandski gospodarski eksperiment vrlo je pomno praćen, nadziran i evaluiran od međunarodne zajednice. Temeljno načelo tog gospodarskog eksperimenta je pojam »kupac – snabdjevač«, pri čemu »kupac usluga« (obično vlada) nije obavezan »snabdijevati uslugama«. Spajanje tih dviju uloga sada se smatra politički i gospodarski nekorektnim, iako se u Starom svijetu pokazalo da to spajanje može biti vrlo efikasno, kao na primjer u slučaju škotskog regionalnog zavoda za socijalni rad pod nazivom Strathclyde Regional Council Social Work Department. Također, istovremeno u Novom Zelandu unutar vladinog sektora možemo naći razdvajanje funkcija socijalne politike i izvršenja mjera te politike. S tim je povezana dobro poznata šala da desna ruka zapravo ne zna što radi lijeva, osim što prebacuje papire iz ruke jednog moćnika u ruku drugog, još većeg moćnika.

Na drugim mjestima smo pisali (Fulcher i Ainsworth, 1994) o tome kako je ideologija suvremene socijalne reforme u Novom Zelandu oblikovana pod utjecajem monetarno gospodarske politike i prakse, s vrlo malo obzira prema spoznajama o najboljoj praksi u skrbi za djecu i mlade. Stručni nadzor nad praksom sada je u najvećem broju slučajeva izuzet iz ugovora o radu sklopljenog između stručnih djelatnika i njihovog poslodavca. Mjerenje kvalitete rezultata što ih ostvaruju djeca smještena u ustanove na Novom Zelandu uglavnom je zanemareno, ili je pak mjerenje načinjeno kroz javnu istragu zbog smrti djeteta ili pak zbog zlostavljanja.

Takozvano novozelandsko gospodarsko čudo možda nije opravdalo svu pozitivnu međunarodnu pažnju koju je dobilo, mada postoje izgledi da će naše prvo glasanje za zastupnike po načelu miješane proporcionalnosti prove-

deno ove godine, ukazati na novi skup politički postavljenih pravila o tome kako ovladati tim čudom. Prema postojećoj situaciji, sada je svatko sam sebi jedini prijatelj, osim kad pojedino dijete ili obitelj postane predmetom posebne pažnje, i na taj način etiketirano kao dijete ili osoba s posebnim potrebama. Ne postoji općevažeća zagaranirana potpora. Sve ovisi o plaćanju usluga, uključujući i skrb za djecu i mlade ljude u novozelandskim zajednicama.

### **Dvanaesta komparativna varijabla: Organizacione promjene izvan ustanova**

Pfeffer and Salancik (1978) u Sjevernoj Americi te Emery (1977) u Europi prezentiraju analizu o tome kako kontrolirati uvjete izvan organizacije, nudeći objašnjenje za načine na koje organizacijske promjene izvan ustanove za domski smještaj utječu na kvalitetu rezultata njihovog rada (Fulcher, 1981; 1988). Uostalom, zakonske promjene, promjene propisa, reorganizacija sustava socijalne skrbi na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, posebice domskog smještaja, zajednička su odrednica prostora kao što su Novi Zeland, Australija i Južna Afrika.

U tim se zemljama s velikom useljeničkom populacijom što živi zajedno s domaćim stanovništvom, kao manjinom ili većinom, što traži mogućnost utjecanja na donošenje zakona, događaju brze političke i gospodarske promjene. Kako se mijenjaju osnovna politička i gospodarska pravila, tako se mijenjaju organizacijske i institucionalne strukture koje održavaju socijalnu kontrolu i socijalnu potporu djeci i obiteljima te zajednice. U tom smislu uvijek iznova učimo teške lekcije, kao sada na Balkanu, Istočnoj Europi, bivšem Sovjetskom Savezu, Srednjem Istoku, Indoneziji, kolonijalnom dijelu Afrike, Papua Novoj Gvineji.

»Promijenjena skrb u promjenjivom svijetu« još je jedan način da se kaže kako organizacijske bure i oluje predstavljaju zajednički nazivnik većine sustava institucionalnog smještaja djece i obitelji. U svjetovima u kojima živimo danas puno je manje predvidivih događanja i puno više promjena. Svijet je bio zapanjen slikama masakra djece u osnovnoj školi Dunblane. Takvim smo nepredvidljivim događajima duboko dirnuti, jednako kao što smo osupnuti masakrom što ga je bivši štićenik ustanove za maloljetnike načinio u Port Arthuru, gradu australske države Tasmanije.

U ovom promjenljivom svijetu na sličan nas način diraju medijima prenesene slike prestravljene i gladne afričke djece što su povezane s organizacijskim promjenama kolonijalizma i plemenskih samoodređenja. Tu je možda puno jasnije nego u etničkom čišćenju kojim su razdvojena djeca i obitelji iz triju kulturno različitih zajednica što su bile politički i vojno povezane u Srbiju, Bosnu i Hrvatsku, da su skrb i zaštita djece i obitelji politička stvar. Organizacijske promjene prouzrokovane prestrukturiranjem državne infrastrukture, bilo vojnom dikta-

tutom, bilo političkim sredstvima ili zahtjevima tržišta, uvijek imaju dramatične posljedice za djecu i Starog i Novog svijeta. Koja je stvarna cijena djetetovog života? Rasprave na tu temu još nisu završene.

S dosta velikom sigurnošću moguće je predvidjeti da će organizacijske promjene probuđene nedavnim političkim promjenama u Australiji biti u neposrednoj budućnosti usmjerene na reformu zdravstva i sustava socijalne skrbi (Fulcher, 1994). Promjene je također moguće predvidjeti u Južnoj Africi gdje se službe socijalne skrbi trude odgovoriti na teške socijalne potrebe populacije, plemenski i rasno podijeljene, s kolonijalnom strukturom što je nekad ranije, kao i u Papua Novoj Gvineji, podupirala tu rasnu i plemensku segregaciju i podjarmljivanje. Još puno toga treba naučiti o tome kako omogućiti i održati kvalitetnu skrb za djecu tijekom organizacijskih bura i neizvjesnosti. Jedina druga alternativa koju imamo znači prihvatiti da djeca budu topovska hrana u sukobima revolucija, civilnih ratova, ili pak organizacijskih promjena u kojima cilj opravdava sredstvo, bez obzira na broj stradalih.

### **Zaključak**

U ovom je radu načinjen pokušaj prikazivanja i opisivanja generalnog stanja u domskom i grupnom smještaju, odgoju i tretmanu djece i mladih u Starom i Novom svijetu. Istovremeno su dana zapažanja o kvaliteti rezultata domskog smještaja. Za analizu situacije prakse i kvalitete rezultata institucionalnog smještaja djece i obitelji na razini zajedničkih obilježja tog smještaja na južnoj i sjevernoj hemisferi zemljine kugle, poslužilo je dvanaest strukturnih varijabli. Vidljivo je da je tijekom posljednja dva desetljeća načinjen značajan napredak u razumijevanju fenomena domskog smještaja – odgoja, skrbi i tretmana te kako taj oblik pomoći djeci treba biti korišten da bi rezultirao kvalitetnim pomacima kod djece i obitelji.

Priznajem da jako malo znam o načinima korištenja domskog smještaja za djecu u Aziji, no ipak mi je poznato da u svim dijelovima tog kontinenta takva skrb o djeci funkcionira unutar danog kulturnog okvira. Realnost skrbi, ili, u mnogim primjerima, nedostatak skrbi za djecu i mlade svakodnevno nam se servira kroz medije, nudeći trenutne i letimične dojmove o patnjama djece u gradovima i selima Južne Amerike, Afrike, Indije i Pacifika. Pa ipak, snovi domske skrbi pronalaze svoje ispunjenje u osobnim susretima i međusobnim odnosima djece i stručnih djelatnika u zabačenim dijelovima Novog i Starog svijeta. Svima onima koji još uvijek sanjaju o kvalitetnom domskom smještaju djece i njihove obitelji kao o stvarnosti u svom dijelu svijeta, neka Bog bude na pomoći.

*Napomena:* Prevedeni tekst je autorovo plenarno predavanje održano na Internacionalnoj konferenciji o domskoj skrbi i odgoju, koju je pod nazivom »Stvarnosti i snovi«, organizirao The Centre for Residential Child Care, Glasgow, Škotska, u rujnu 1996. godine